

Szemle

B Kiss Attila

Nem kikerics

Eörsi István: Nem vagyok kikerics

Ha fejest akarnék ugrani az olvasás élvezetébe, ahogy az előttem fekvő fényképen valaki fejest ugrik egy úszómedencébe, akkor először arra lennék figyelmes, hogy Eörsi István *Nem vagyok kikerics* című kötete könnyen befogad és befogadható. Rövid, könnyed hangvételű versek; négy soros, rímelő strófák, világosság és érthetőség vesz körül. A fejes első pillanatai után azonban tudatosul a saját érintkezésem ezzel az új nyelvi környezettel, megismerem a szavak, gondolatok ezen közegének milyenségét, s a dolog nem is lesz olyan egyszerű. A „mélyvízbe” csapódva tisztába kell tennem a friss élmény és létezésem viszonyát. Jól érzem-e magam ebben a közegben, amibe *belevetődtem*: csak föl kell feküdnöm a tetejére, és sodor magával, vagy libabőrösen kimászok az egészből. Vagy igényes ugró leszek, és ha szokatlan is, ha ki is kezd velem az idegenség, megteszem az első karcsapásokat a fönnmaradásért, közben minden mozdulatomban érzem, hogy – Eörsi szavaival – „rámvall minden porcikám”.

Nem az önkibeszélés vágya fúrja az oldalamat, és íratja velem ezeket a sorokat. És ne is valami posztmodern meditációt sejtsem mögötte az olvasó. Eörsi István kötete a legkevésbé sem a szöveghez fűződő lehetséges viszonyt firtatja. A szerző a *világról* szeretne elmondani valamit. A bevezető pedig nem rólam szól, mert ami engem illet – erre tudok csak vállalkozni – Eörsi Istvánról, és csakis Eörsi Istvánról szeretnék elmondani valamit.

A fentebb megfogalmazott probléma tehát nem a kritikaíró személyére, hanem az általában vett én-re vonatkozik, a megőrzésre, a megőrződésre. Nem csak az olvasó én-re, hanem a befogadó én-re a szó általános értelmében. Az én-re, amelynek a *világ* marad csak az ellenfele, a kiállítás, a *farkasszemét-nézés* lehetőségeire. Elolvasván Eörsi István kötetét ezt a

„szubsztancia megóvására” vonatkozó kérdést úgy érdemes átformálni: vajon kikerics-e a költő én, azaz jelen kötet esetében a szerző maga.

Így persze a kérdés meghökkentő, a válaszadás is körülményes, hiszen nem tudjuk, hogy ha történetesen kikerics lenne, másképp állna-e a világ kereke. Mindenesetre a kikerics kerek-perec elutasítása kommunikációs szempontból egy kérdést föltételez. És ugyanezt feltételezi a kritikus szerepének elutasítása is, hiszen nagyon hivatkozik az összecsendés egy másik szerző másik művével (Szilágyi Ákos: Nem vagyok *kritikus*). Tehát induljunk ki abból, hogy a verskötet válasz. Az azonban hamar kiderül, hogy nem szövegre adott válasz, hanem fontos *sorskér désekre*. (Mint már említettem, a posztmodern ezúttal elmarad.)

A válasz pedig többféle, hisz a fülszövegből megtudhatjuk, hogy a kötet különböző lírai megszólalási módok ravasz randevúja. Gobó, a hobó; Leopold, a szakács, E. I., az önkéntes találkozik a könyv lapjain. Ebből bizonyosnak tetszik, hogy Eörsi István különféle maszkokat ölt, azaz szereplírárt ír. De nála ez nem elidegenítő vagy személytelenítő technika, nem mondhatnám tétova vagy megfontolt távolságtartásnak, de nyelvfilozófiai problémafelvetésnek sem. Inkább életstratégiának nevezhetném. Egy 1979-ben írt drámájára utalnék, ami Martinovics Ignác körül bonyolódik. Azért hivatkozom erre, mert drámái bevallottan mélyebb szubjektivitással bírnak, mint költői szövegei. (Kilenc drámafülszöveg) Ebben a drámában a szerepekben élő ember figuráját „játssza” az apát. Martinovics egy szuperintelligens zseni, amennyiben az intelligencia az alkalmazkodás képességének mértékessége. A világ egy szerep, könnyed emberi játék, és a zseni főszereplő akar lenni. A legfontosabb a tehetséges alakítás, a finom élvezet, a kommunikációs bravúr, a megkomponált jelenetelés. Korunk színháza, úgy tűnik, jó képnyelvi lehetőség egy költői-*esztétikai* világlátás formába öntésére.

Minden kivonatolási szándék nélkül ily módon érzékeltetni kívánom: a szerep Eörsinél jelentésszervező elv. Nézzük tehát meg, hogy milyen álarcokat ölt magára a szerző.

De tegyük mindezt úgy, hogy nem feledjük az eredeti kérdést sem, amit most már úgy érdemes feltenni: vajon nem veszi-e magára a kikerics szerepét is. A fülszöveg szerint nem. Eörsi István maga írja, hogy eltávolodott a *kritikai* alapállástól.

Még mindig a *legsúlyosabb* kérdésről, az én és a világ lehetséges viszonyáról van szó, s úgy tűnik, egy határon túl a kritikai szemlélet bedobja a törülközőt. Eörsi Istvánnál ez a határ: Nyugat-Berlin. Itt erősödött egyre az a meggyőződése, hogy „a különféle társadalmi rendszerek

az egyéni szabadság és az életszínvonal egymástól nagyon is eltérő fokain hasonló kielégítetlen vágyakat és emberi torzulásokat hoznak létre". A fülszövegből tehát úgy tűnik, hogy a szerző és a kötet legalapvetőbb fölvetése, hogy nincs mihez képest kritizálni.

Ha viszont a NEM VAGYOK KIKERICCS szlogenje a kritikai világlátással való szakítást fedi, akkor miért mégis, hogy a tagadás az, ami a legerőteljesebben cseng ki a kötet verseiből?

Leopold, a szakács például groteszk fanyarsággal szólal meg, és leginkább a csüggedt lemondás az, ami a háromstrófás fapoéknokból kiolvasható.

A *Két oratórium* az alattvalólét kritikáját és a nem-alattvalólét tragikáját önti versbe.

A *Szám és csfk* ciklus egy letűnt rendszer kipellengérezése egyetlen, néha rossz versekkel.

Gobó monológjai, amiket a szerző eredetileg Földes Lászlónak és blues band-jének szánt, a beatirodalom nyelvén szólalnak meg. Ez a nyelv fortissimóban üvöltött elutasítás. „A civilizáció / jó irányba tart, / késsel-villával / esszük a szart” – jegyzi meg Gobó, de Eörsi Danilóhoz frott verséből kiderül, hogy „még a szar is le van szarva”.

S a többi versét tekintve szintén elmondhatnánk: az értékek legtöbbször a visszajukra fordulnak át, „összevesznek”, ahogy Eörsi írja. Ginsberg buddhista nyugalmát megszünteti Kelet-Európa és a magánélet zúrja, az ulipartik meghittségét szétveri a történelem, a szerelem gyönyör és csömör váltógazdasága lesz.

Az egész kötetről úgy tűnik: egy Nagy Szemrehányás. Lehet, hogy mégis *kikerics* a szerző?

Ha mindezeket együtt szemlélem, s még hozzá a kötet alaphangnemét (a hol dacos, hol rezignált, hol gúnyosan mókázó emberi kiállást), akkor úgy tűnik, ő is, a versei is tetőtől talpig kikerics. Hogy ezt tenné zárójelbe a következő vastagbetűs mottó: „Ezentúl vigyázok, hogy ne hibázzak”, ez, magyarázó elvként elég soványnak tűnik.

Ezek után azt lehetne mondani: a szerző nem ezt ígérte. De a mottóban érezhetően van valami nem-kikericses. És E. I. önkéntes kötetzáró klapanciáiból is kicsengenek kikericstelen felhangok a fülszöveg költői programjából.

„Elgáncsolnak s egy meztelenül napozó hölgyre esem.”

Ezzel a sorral az első klapancia egy másik, kritikai szemléleten túli világba vezet minket át. A *gáncstól* eltávolodva a figyelem egy *esztétikusabb* régióra tekint. Lehet, hogy itt kellett

Szemle

volna kezdeni? Ha ezt a világot – csupán didaktikusan és nem költői igénnyel – érzékeltetni akarnám, akkor vagy klapanciákat írnék, mint Eörsi István, vagy úgy tennék, mint az előttem fekvő fényképen a fejest ugró. Elhagyta a rajtkövet, a gravitáció kényére bízta magát. A képen sajátos szögből látszik az ugró arca. Nem pazarol időt az idegenségre, tudja, hogy rossz lesz, a felhevült teste szinte sercegni fog a húsz fokos vízben. Mindegy. A füllel elvágó kéz, a száznyolcvan fokos lábtartás, megfeszülő gerinc azonban nem. Felkiáltójelként kell a vízbe fúródnia. Nézik.

„Mit bámultok? / Nem vagyok kikerics!” – írja Eörsi.

(Bp. Szépirodalmi 1990.)